

Knjizi nema zamjene

Ivan Golub

Međunarodni sajam knjiga u Frankfurtu na Majni održavao se je od 6. do 10. listopada 2004. Oklijevao sam otići. Slala me Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti da tamo sudjelujem u predstavljanju III. sveska *Barok i prosvjetiteljstvo* kojeg sam urednik u sklopu petosveščane edicije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Školske knjige *Hrvatska i Europa*, koje je glavni urednik akademik Ivan Supičić. Kao urednik sveska trebao sam predstaviti svezak. U četvrtak 7. listopada 2004. poletio sam iz Zagreba Lufthansinim zrakoplovom u Frankfurt. Kako se je zrakoplov bližio gradu na Majni, iskrsavali su velebni neboderi. I kao da nam hrle ususret. Jedan se je među njima isticao osebujnošću. Nije nalikovao ni na koji drugi. Nije imao ni kupolu, ali niti ravan krov, nego nešto kao stožac. Što li je to?

Smješten u malom hotelu »Breesen« gdje posvuda cvatu »papirnate« umjetne ruže, ali se ističe prirodna susretljivost osoba, u Warrentappstraße 73, utvrdio sam da se, na moju radost, tu nalaze svi iz »Školske knjige«. I samo oni. Davši mi povlaštenu ulaznicu za izlagače, urednik Školske knjige dr. Zoran Velagić ujutro me je poveo na Sajam knjiga, udaljen desetak minuta hoda od hotela.

Međunarodni sajam knjiga u Frankfurtu na Majni u Njemačkoj svjetski je knjiški događaj. Tih je dana Frankfurt bio svjetska prijestolnica knjige. Sjedište Sajma knjiga znakovito je obilježeno toranjem, neboderom koji nalikuje na uspravljenu zašiljenu olovku. Pa to je onaj osebujni toranj što sam ga upitno motrio iz zrakoplova. Podižući glavu, brojio sam katove. Dalje od pedesetak nisam uspio brojiti jer više nisam mogao zabacivati glavu natrag, a i razmak među katovima je bio sve manje raspoznatljiv. Premda je Sajam knjiga, sudeći po jezicima koji su na njemu prisutni u pisanom obliku, nalik »Babilonu jezika«, ipak sajamski toranj nije »Kula babilonska«. Naime, nije riječ o raspršenju, nego o okupljanju raznih jezika.

U prostranim prostorijama izložene su knjige po kontinentima, zemljama, izdavačima, temama... Ove su godine partner arapske zemlje koje su Europi pokazale blago svojih drevnih civilizacija. Knjige na sajmu nisu postavljene okomito, hrptom prema prolazniku. Ne, one ne okreću leđa čovjeku, nego mu otkrivaju lice. Postavljene su naslovnicom kao licem prema posjetiteljima. Imao sam osjećaj kao da me, dok prolazim prostranim »hodnicima« i štandovima, gledaju tisuće očiju, kao da mi se smiju tisuće i tisuće lica – naslovnica i kao da me svojim naslovima naslovljavaju, pozdravljaju i pozivaju tisuće i tisuće knjiga.

Hrvatski izdavači, njih 28, tvore jednu prostorno skupljenu cjelinu. Na stolu se nalazi omašni, prvi u nas, katalog na engleskom *Croatian Literature 2000-2003*, predstavljen na dan otvorenja, koji stalno »kopni«, jer ga uzimlju ljudi, ali i stalno raste jer se stavljaju nove količine. Tu su i primjerci knjige na engleskom *Croatia / Hrvatska. Croatian Authors and Publishers*, kao i primjerci otmjenoga posljednjeg broja časopisa Društva hrvatskih književnika *Most – The Bridge* na engleskom. Ugledao sam preko puta Školske knjige književnika, urednika i nakladnika Branka Čegeca. Počestitah mu na katalogu *Croatian Literature 2000-2003*, prvom takve vrste u Hrvatskoj.

Izdavači priređuju po nekoliko predstavljanja najznačajnijih posljednjih izdanja. Tako je splitski nakladnik »Verbum« predstavio troknjižje *Moralno-duhovni život* (Split, 2004) prof. dr. Ivana Fučeka.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga predstavile su u petak 8. listopada 2004. točno u podne novoizašli svezak *Barok i prosvjetiteljstvo*. Predstavljanje je otvorio moderator Srećko Lipovčan, a počeo dr. Zoran Velagić, urednik u Školskoj knjizi. Rekao je koliko je edicija *Hrvatska i Europa*, koje se III. svezak sada predstavlja, značajna da bi Europa upoznala izvornu hrvatsku kulturu, a mene kao urednika III. sveska *Barok i prosvjetiteljstvo* predstavio je kao znanstvenika i pjesnika kazujući moju pjesmu-molitvu: »Daj mi slutnju/dao si mi sve.« Na slutnju se je nadovezao direktor Školske knjige prof. Ante Žužul. Podsjetio je da se 8. listopada u domovini slavi dan neovisnosti, te kazao kako, da nije bilo neovisnosti ne bi bilo ni zasnovanog petoknjižja *Hrvatska i Europa* ni ovog, njegova trećeg sveska pred nama. U ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nadovezao sam se također na tu riječ: »Kad je u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti započet

pothvat 'Hrvatska i Europa' nalikovao je gorušičinu zrnu, bio je slutnja koja se danas iznad svih očekivanja ostvarila i ovim svečanom činom u svjetskoj metropoli knjige. To je prvo takvo djelo. Znanstveni niz *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost* pokrenuo je u krilu Hrvatske akademije Ivan Supićić, da se pruži svijetu, ponajprije Europi, znanstvenu istinu o hrvatskoj povijesti, znanosti, kulturi i umjetnosti. »Valjalo bi stoga da, uz postojeće prijevode na francuski i engleski, on izađe i na njemačkom, talijanskom, španjolskom, kao i na kojemu slavenskom jeziku, ponajprije ruskom, poljskom ili češkom...«, naglasio sam. I podsjetio da se tu u Frankfurtu prodavalo prvo djelo hrvatske kritičke historiografije Ivana Lučića-Luciusa *De Regno Croatiae et Dalmatiae*, tiskano u Amsterdamu 1668, dakle u doba baroka; da je 1620. Marko Antun de Dominis tiskao peti i šesti svezak djela *De Republica ecclesiastica* upravo tu u Frankfurtu na Majni (»Francoforti ad Moenum«), djelo koje znači teologiju pomirenja na kršćanskom zapadu. A njime sam se bavio do samoga odlaska na zrakoplov u Frankfurt. O samom baroku i prosvjetiteljstvu, kojima je posvećen svezak koji se je moglo na ekranu pratiti za vrijeme izlaganja, »listajući« njihove umjetničke ljepote, kazao sam: »Uočljiva je razigranost baroka. Barokni je čovjek *homo ludens* – čovjek igrač, možda više nego čovjek bilo kojega drugoga razdoblja; barok je pobjedonosna igra nad, dijelom Pirovom, pobjedom protureformacije nad reformacijom. Barok je obilježen univerzalnošću u najdoslovnijem smislu riječi *versus unum*, zapravo velikim slovom *Unum*. Odatle usmjerenost baroka prema Transcendentnome, u čemu više ne će imati takva sljednika. Susljedno razdoblje, prosvjetiteljstvo, pomiče teocentrično središte baroka prema antropocentričnosti. Barokna univerzalnost nalikuje na polifoniju, skladbu u kojoj svi tonovi čine u konačnici skladno suzvučje. Nije slučaj da je barok dao nenatkriljena, možda čak i nenatkriljiva, djela polifonije. Barok je stil izrazito europski. Postoji uzrečica: 'Dokle siže barok, dotle siže Europa.' A u Hrvatskoj, u svim njezinim krajevima, zanimljivo, barok je *mutatis mutandis* itekako udomljen. Znači da je Hrvatska ne odnedavno u Europi doma. Prosvjetiteljstvo, susljednik baroka u Hrvatskoj, dobilo je širi prostor – od Osmanlija oslobođene krajeve – i palo na plodno i prosvijećenosti željno i žedno tlo. Dok u baroku mišljenje uslužuje osjećaje, u susljednom razdoblju prosvjetiteljstva prednost ima mišljenje (*ratio*)«. Pozvao sam prisutne da »prelistamo« svezak, da ga prate na ekranu. Poka-

zao sam kako su u ediciji zastupljena sva područja znanja i umjetnosti, kako su se na poslu ogledali samo vrhunski znalci područja, njih 55, kako su ilustracije listom slikane na mjestu (*in situ*) za ovu ediciju, kako su legende uz slike iscrpne kao »knjiga u knjizi«. I zaključio: »Vjačeslav Ivanov je rekao da Europa treba disati sa svoja oba plućna krila, zapadnim i istočnim. Nalazeći se na razmeđu svjetova, Hrvatska je važna za disanje Europe punim plućima. Hvala Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i Školskoj knjizi. Hvala vama prisutnima i ovom predstavljanju 'Baroka i prosvjetiteljstva', danas u metropoli knjige, Frankfurtskom sajmu knjiga, hvala svakomu pojedinom i svima zajedno. Bogu hvala!« Nakon prezentacije, uz zakusku, razvili su se razgovori u skupinama.

Sljedećeg dana, 9. listopada u 13 sati prof. dr. Mirjana Sanader predstavila je, govoreći njemački, svoju na engleskom, njemačkom i hrvatskom objavljenu knjigu kod Školske knjige *Antički gradovi Hrvatske* uz predočenje slika na ekranu.

Zamjenik glavnog urednika *Kršćanske sadašnjosti* dipl. theol. Stjepan Brebrić, koja ima svoj lijep prostor na sajmu knjiga, proveo me je kroz golem prostor Sajma knjiga, dobro mu znan, jer već sedmu godinu sudjeluje na njemu. P. Jan Fatka, direktor Karmelićanske izdavačke kuće, dao mi je vrećicu s darom koji očito nije knjiga, osjetih pod prstima, nego boca i valjda kutija s keksima. (Ovdje darivaju samo knjige. Tko bi očekivao od karmelićanina, pripadnika strogog reda, bocu vina za dar?). Kad smo prošli kraj jednog čovjeka, reče Stjepan Brebrić: »To je Gibellini.« Trgnuh se. Obazreh se. Na stolcu u kutu sjedio je čovjek crne kose, izbrazdanoga obraza, malo iskrivljenih usta s knjigom u ruci. »Mi smo se dopisivali. Trebali smo se susresti u Milanu. Pisali ste mi da vas zanima naša teologija«, rekoh. Prisjetio se. Pokazao nam je ustaviši, peto izdanje svojeg djela *Teologija 20. stoljeća*. U ime *Kršćanske sadašnjosti* Stella Tamhina i Stjepan Brebrić pozvali su me na razgovor s direktorom izdavačke kuće Jaca Book iz Milana, pri čemu je u nekoliko rečenica zaključeno da će Jaca Book izdati izbor iz djela Vjekoslava Bajsića, a uzeo je u opciju i od *Kršćanske sadašnjosti* podastrtu mu moju knjigu *Čežnja za licem* (prevedenu na četiri jezika) s molbom da mu pošaljem španjolski prijevod knjige i svoje pjesme. Za spomen mu je *Kršćanska sadašnjost* ostavila mojeg *Trinaestoga učenika* s ilustracijama nedavno preminuloga Ivana Lackovića Croate. Kad mu spomenuh da je proslav

talijanskomu prijevodu napisao Gianfranco Ravasi, prefekt Ambrozijske biblioteke u Milanu, vodeći talijanski bibličar, podigao je pogled s papira. Požalio sam što nisam ponio sa sobom knjigu *Pisma između Turčinovića i mene*, jer je o njima pažljivo slušao. Josip Turčinović bio nam je jednomu i drugomu prijatelj. Kad je nakladnik kuće Jaca Book kazao da ih zanima romanika, palo mi je na um, da je sada čas da ga upoznam s prvim sveskom edicije *Hrvatska i Europa*, u kojemu, naravno, dolazi i romanika. Predložio sam mu ga poslati. Kad smo odlazili rekoše mi prof. Tamhina i g. Brebrić kako je moguće da Jaca Book bude zainteresiran izdati na talijanskom petoknjžje *Hrvatska i Europa*.

Sjetio sam se naglas prijatelja, pokojnoga Josipa Turčinovića, nekoć glavnoga urednika *Kršćanske sadašnjosti*, i rekao njegovu nasljedniku Brebriću: »Josip mi je prigodom prijevoda prve knjige na strani jezik rekao: 'Potrebno je samo probiti led. Kad se pojavi jedna knjiga na stranom jeziku slijede druge na istom ili drugim jezicima'«.

A u hodu mi se učinilo da je kraj mene prošao jedan od sudionika jednih Zagrebačkih književnih razgovora. Okrenuo sam se i zovnuo ga. Da, bio je to Alfred Diwersy, nakladnik »Gollenstein«. Sjeli smo za stolic njegovu »štanda« na kojemu se je nalazila na njemačkom i Jähnichenova *Antologija hrvatske poezije*. Povala se riječ o prof. Manfredu Jähnichenu. Ponudivši mi da izaberem jednu od izloženih knjiga izabrao sam knjigu izabranih pjesama Wenera Reinerta: *Zemlja je jednom bila uho – Einmal war die Erde Ohr*.

Osobitost je ovoga Međunarodnog sajma knjiga ne samo to što se tu zorno i pregledno vide knjige raznih izdavača nego nadasve to što dogovori o knjigama za prevođenje teku na najvišoj razini. Redovito su tu vlasnici, direktori i urednici izdavačkih kuća. Razgovor se obavlja učinkovito, naime, između onih koji imaju konačnu riječ. Zato dogovor biva hitar i redovito konačan. Susret je pak s autorima knjiga licem u lice nezamjenjiv. Popraćen nizom obostranih pitanja. Sve se to ne može nadomjestiti ni pismom, ni elektroničkom poštom, ni telefonom. Sklapaju se čak prijateljstva među izdavačkim kućama.

Dakako, biti u Frankfurtu, a ne posjetiti staru jezgru Römer bilo bi nezamislivo, zapravo neoprostivo. Tu su pročelja drevnih niskih kuća, niskih u usporedbi s neboderima koji se okolo kočē i »deru« nebo. I kip je Karla Velikoga (742–814), utemeljitelja grada

na trgu, ali ne na sredini, nego sa strane stisnut uz crkvu. U isti čas, kad smo Brebrić i ja stupili na trg, zazvonila su zvona evanđeličke crkve Nikolaikirche i katoličke katedrale sv. Bartola. Eku-mensko suzvučje... U katedrali, gdje su se birali i krunili njemački kraljevi, rekoh: »Tu sam jedne nedjelje za naše gastarbajtere služio misu, govorio im o 'gastarbajteru' u Rusiji, Jurju Križaniću, koji je na samrti, prema ukrajinskom romanu *Fativ Kronika*, zatražio da mu se iz vrećice o vratu saspe u usta zemlja, hrvatska zemlja koju je ponio odlazeći iz domovine u svijet. Za orguljama je kod mise bio pokojni zemljak skladatelj Mato Leščan«. Izmolili smo za nje-govu plemenitu dušu Oče naš... Dok smo silazili prema Majni, sti-šavala su se pomalo zvona jedno za drugim i nadirao je sumrak.

U nedjelju 10. listopada 2004. popodne, kako je avion polije-tao, »odlijetali« su neboderi grada na Majni. Posljednji je »otišao« onaj u obliku zašiljene olovke, simbol i mjesto Svjetskoga sajma knjiga u Frankfurtu na Majni.

Pet dana u petodnevnoj svjetskoj prijestolnici knjige jedincato je iskustvo. I makar bih uvečer osjetio umor, neprekinut, duboki ga je san odnio. I ja sam o uranku jedva čekao da opet krenem prema neboderu-olovci na sajam knjiga. Tu sam danomice bio pone-sen radošću pisane riječi, ozaren pogledima s lica knjiga na policama, učvršćen u uvjerenju da knjiga, svemu unatoč, drži sadašnjost i ima budućnost. Knjizi nema zamjene.